

Оливера С. Петровић-Томанић*

Универзитет у Источном Сарајеву

Педагошки факултет у Бијељини

УДК 811.111.09-31

DOI 10.7251/NS1601133P

Прегледни рад

ПИТАЊЕ ИДЕНТИТЕТА И НАЦИОНАЛНЕ ПРИПАДНОСТИ У ПОСТМОДЕРНОМ БРИТАНСКОМ РОМАНУ

***Апстракт:** У постколонијалној ери питање идентитета и националне припадности постало је сложено и тешко одредиво. Нигдје то није толико очигледно као у послеријатној Британији која се суочила са изазовима пропасти Царства коју је пратио процес националног редефинисања, и то и у погледу међународног статуса и у погледу састава становништва. Роман, а и књижевност уопште, показали су се као одличан извор за истраживање хибридних културних облика који су настајали у Енглеској која се непрестано мијењала и постајала истински мултикултурална. Ипак, ово није тако једноставна прича која слави британску разноликост у културном смислу. Идентитети емиграната који су описани у послеријатним романима често су рањиви, а њихова искуства у новом друштву болна. У оваквим друштвеним и културним околностима појава стереотипа и предрасуда о припадницима других народа и култура постаје неизбјежна, а постколонијални концепт „другог“ рефлектује се у свим познатим облицима кроз расне, класне, политичке, па и сексуалне различитости. Романи који ће нам пружити веома живописну слику постколонијане Британије и помоћи да потражимо одговоре на нека од горућих питања јесу Буда из предграђа Ханифа Курејшија, Артур и Џорџ Џулијана Барнса и Најмрачнија Енглеска Кристофера Хоупа.*

***Кључне ријечи:** идентитет, национална припадност, постмодерни британски роман, постколонијални концепт „другог“.*

Увод

У постколонијалној ери питање идентитета и националне припадности постало је сложено и тешко одредиво. Нигдје то није толико очигледно као у послеријатној Британији која се суочила са изазовима пропасти Царства коју је пратио процес националног редефинисања, и то и у погледу међународног статуса и у погледу састава становништва. Роман, а и књижевност уопште, показали су се као одличан извор за истраживање хибридних културних облика који су настајали у Енглеској која се непрестано мијењала и постајала истински мултикултурална. Ипак, ово није тако једноставна прича која слави британску разноликост у културном

* oliverap@hotmail.com

смислу. Идентитети емиграната која су описана у послеријатним романима често су рањиви, а њихова искуства у новом друштву болна. Доминик Хед (Dominic Head) у *Кембрицовом уводу у савремену британску прозу, 1950–2000*. тражи разлоге томе у прелазној природи постколонијалног израза у двадесетом вијеку гдје постколонијални идентитет треба правилно схватити као процес а не као долазак, док призивање рањивости објашњава негостољубивом природом британског, посебно енглеског друштва, које се најчешће описује као безосјећајно и неријетко немилосрдно према циљевима живог и активног мултикултурализма (Head, 2002, стр. 156). У оваквим друштвеним и културним околностима појава стереотипа и предрасуда о припадницима других народа и култура постаје неизбјежна, а постколонијални концепт „другог” рефлектује се у свим познатим облицима кроз расне, класне, политичке, па и сексуалне различитости. Романи који ће нам пружити живописну слику постколонијалне Британије и помоћи нам да потражимо одговоре на нека од горућих питања јесу *Буда из предграђа* (1990) Ханифа Курејшија, *Артур и Џорџ* (2005) Џулијана Барнса и *Најмрачнија Енглеска* (1996) Кристофера Хоупа.

Буда из предграђа, Ханиф Курејши

Један од првих писаца новије генерације који је отворено позвао на промјену монокултурних дефиниција британског националног идентитета био је Ханиф Курејши. И сам дијелом азијског поријекла (отац Пакистанец, мајка Енглескиња), осјетио је на својој кожи предрасуде које постоје према Азијатима у британском друштву. Његов, данас већ култни, позив на неизбјежно увођење „новог начина да се буде Британац”, постао је основна тема многих његових дјела, а, између осталог, и његовог најпознатијег романа *Буда из предграђа* (1990). Чини се да ниједан роман друштвених прилика у Енглеској није створио толико реалну, живописну и упечатљиву слику промјена које су се одвијале на острву седамдесетих и осамдесетих година XX вијека, као и приказ измјене појма „енглештине” у вишекултурном британском друштву. У дијелом аутобиографском роману Курејши пратећи одрастање главног јунака Карима Амира, рођеног у лондонском предграђу од оца Индуса и мајке Енглескиње, истражује колико етничка припадност утиче на развој једног младог човјека у енглеској метрополи. Кроз теме трансформације и различитих облика представљања, Карим трага за сопственим идентитетом, а ту потрагу значајно му отежавају бројни стереотипи и предрасуде у којима је огрезло само наизглед слободно мултикултурално енглеско друштво. Ти стереотипи не тичу се само односа према припадницима неенглеских заједница у Великој Британији, иако се

Курјеши највише њима бави, него и недемократском односу према припадницима других класних скупина што указује на још увијек круту класну подијељеност британског друштва.

Марк Штајн у својој студији „обојене британске” књижевности са посебним освртом на роман трансформације (Stein, 2004) означава Ханифа Курејшија као постетничког писца, а његове романе постетничким (не увијек и не све у истој мјери). Штајн термином „постетнички“ указује на Курејшијево поигравање између приписивања и припадности које су му споља наметнуте и претпоставке да је етничност дијелом и намјерно одабрана. Када је Курејши почињао каријеру прије тридесетак година, био је потпуно свјестан одређених очекивања која су се тицала његовог времена, културног и етничког поријекла, као и боје коже. Ова очекивања ушла су у његову прозу, а касније их је и тематизовао. Када је Курејши почео да пише од њега су се и очекивале приче о новим британским заједницама и наметала му се, још од самог почетка каријере, улога културног тумача који би премостио разлике и несугласице. По његовим ријечима писањем се почео бавити „на крају нечега – психолошког одвајања од идеје о Царству – а на почетку нечег другог што је укључивало насиље, зараженост расизмом и године кризе” (Stein, 2004, стр. 113–114). Очигледно је да су ова историјска фаза, као и захтјеви које је донијела са собом, постали основа за много његове текстове све до данас.

Артур и Цори, Џулијан Барнс

Иако не припада покрету „обојеног” британског писања, Џулијан Барнс је постмодерни писац који се сматра иноватором када је у питању роман као књижевни облик, а хибридниост његових романа огледа се у брисању граница између постојећих жанрова, текстова, умјетности и језика. Иако поједини критичари сматрају да је Барнс некада мање, а некада више постмодерни аутор, поједине одлике постмодернизма неспорне су у његовим дјелима. Барнс понекад прибјегава реалистичким стратегијама, а понекад их потпуно руши, писање му је суштински саморефлексивно и слави књижевну прошлост, али је истовремено и иронично процјењује. Такође, писци Барнсове генерације доводе у питање реалистичке конвенције употребом читавог низа метафикцијских наративних поступака којима се наглашава фикционалност књижевног израза.

Висок степен интертекстуалности његових романа и прича такође је одлика постмодернизма, и то она која говори и о потпуној умјетничкој оригиналности и открива способност аутора да креативно обради културни материјал. Својим метапрозним техникама Барнс доводи у питање ниво

фикције и стварности и одбацује претпоставку реалиста да су истина и реалност апсолутне.

Питањем националног идентитета Барнс се бавио још у роману *Енглеска, Енглеска* (1998). Појам „енглештине” од суштинске је важности у овом дјелу чија је радња смјештена у прве године трећег миленијума. Највеће Барнсово достигнуће, када је овај роман у питању, тиче се начина на који *Енглеска, Енглеска* истражује, конструише и деконструише, па и прави пародију од оних обично измишљених предања која се подразумевају под „енглештином”. Барнс је и рекао у једном интервјуу да се овај роман бави оним што „бисте могли назвати измишљање традиције.”⁷⁴ Роман обухвата мноштво различитих трагова енглеске културне прошлости, укључујући и бројне митове и легенде, упоређује другачије верзије и дискурсе о „енглештини“, али и истражује сложеност културног идентитета и памћења једне нације. Критичари закључују да овај Барнсов роман не изражава само широк опсег различитих верзија енглеског културног идентитета, него пружа и ауторова гледишта на стварање и обликовање културне традиције и доводи у питање појам историјске аутентичности (Nunning).

Сва постмодерна виђења историје Џулијан Барнс је вјешто примијенио у свом роману *Артур и Џорџ* који је изашао из штампе 2005. године. У овом дјелу Барнс се враћа у енглеску прошлост, тачније у едвардијански период који се често помиње као идилично доба прије замаха свих немих догађаја двадесетог вијека. Изгледа да и Барнс сматра то раздобље златном ером када је писање прозе у питању јер, чини се, у *Артуру и Џорџу* ужива у копирању облика и грађе едвардијанског романа. Међутим, насупротив очекивањима, Барнс се овдје бави проблемима и немирима који потресају британско друштво тога раздобља: класна и расна непријатељства, распрострањене несигурности и страхови, па чак и отворено насиље. Стога, није тешко закључити, као што је то урадио и Фредерик Холмс бавећи се прозом Џулијана Барнса, да писац са намјером користи причу из едвардијанског периода како би скренуо пажњу на савремене проблеме (Holmes, 2008, стр. 23). Читаоци, без много муке, у тексту проналазе и препознају раније облике садашњих друштвених неприлика.

Барнс се и у овом скорашњем роману бавио темом енглеског националног идентитета на нешто другачији начин у односу на ранији роман *Енглеска, Енглеска*. Идеју о енглеској суздржаности као националној карактеристици Барнсов протагониста Џорџ Едалци у овој ситуацији користи да би прикрио свој лични пораз. Едалци непрекидно остаје слијеп за главни

⁷⁴ Џулијан Барнс у интервјуу, *The Irish Times* 8. 9.1998, [‘you might call the invention of tradition’]

разлог своје патње и тиме се код читаоца појачава осјећање болне неправде. Са одмицањем радње постаје све јасније да су расистичке предрасуде и лажни стереотипи којима је друштво тога времена преплављено довели до његове виктимизације.

У *Артуру и Џорџу*, као и у свом првом роману *Метроленд* (1980), Барнс износи идеју да се лични идентитети јунака у великој мјери формирају на основу културног окружења у коме се налазе. Биолошки фактори, попут Едалцијеве кратковидости и тамне коже, свакако играју улогу, али за формирање личности далеко је важнији начин на који се ове његове физичке особине посматрају и тумаче у друштву на почетку двадесетог вијека. Барнс је створио причу у којој идентитете главних актера обликују категорије као што су пол, класа, националност и раса, а које се користе за дијељење и контролисање људи.

Немогуће је, у том погледу, не направити паралелу са Курејшијевим јунаком Каримом, с обзиром да су се оба романописца, користећи другачије оквире и историјска раздобља, бавила питањем колико етничка припадност утиче на развој и формирање једног младог човјека. Чини се да су обојица дала и јасан одговор на то питање: педантни и друштвено повучени адвокат Џорџ Едалци невин је завршио у затвору због расистичких стереотипа и предрасуда које владају у британском друштву са краја 19. и почетка 20. вијека, док је млади глумац Карим, ма колико био амбициозан и посвећен свом циљу, заробљен у стереотипским улогама Азијата иако већ дубоко у другој половини XX вијека. Неке су ствари очигледно остале непромијењене у британском друштву и послје скоро седам деценија.

Најмрачнија Енглеска, Кристофер Хоуп

Британски писац јужноафричког поријекла Кристофер Хоуп уклапа се у ову групу аутора и по темама и по свјезини нових пејзажа које је унио у савремену британску прозу. Захваљујући свом јужноафричком поријеклу, као и темама и погледима које је донио са собом, Хоуп из нове, другачије перспективе доноси критички и умјетнички суд о главним религијским, политичким и културним питањима. У књижевним круговима најпознатији је као изузетно вјешт творац проицијиве сатире због чега се често пореди са Џонатаном Свифтом. Помоћу заједљивих хумористичних запажања Хоуп читаоцима пружа истиниту али узнемиравајућу слику о свијету које их окружује.

У роману *Најмрачнија Енглеска* (1996) Кристофер Хоуп примјењује типични постмодерни поступак у коме су читаочева очекивања потпуно изневјерена због обртања и разградње увијеженог колонијалног и

колонизујућег дискурса. Циљ који се тиме постиже јесте укидање митова такозваних великих прича и потпуно обртање устаљених појмова и односа, најчешће уз помоћ пародије која има много веће намјере од пуких забавних. Користећи сатиру и иронију, готово наизбјежне у његовим дјелима, Хоуп потпуно подрива познату колонијалну слику тако што обрће улоге и шаље афричког истраживача у „племениту” мисију у Енглеску. Скоро да не постоји познати стереотип о „другом” кога се Хоуп у овом дјелу није дотакао и показао колико је проницљив у посматрању и биљежењу свих особености, ексцентричности и „лудости” једне нације.

Кроз бурне доживљаје бушманског ловца, номада Дејвида Монга Буија у далекој, егзотичној и чудној земљи – земљи у којој живе крајње ексцентрични домороци који пате од сваковрсног сујевјерја и незнања, сазнаћемо како се живи у савременој Енглеској у деведесетим година двадесетог вијека.

У овој забавној инверзији колонијалног дискурса Енглези постају „друго” и преиспитују се сви стереотипи које су о себи и другима створили представници доминантног дискурса, у овом случају колонијални Британци. Бушманин Дејвид Мунго Буи истражује често нарцисоидну нацију која, иако је изгубила империју, није изгубила империјалну бахатост и самоувјереност.

Захваљујући спасоносном хумору, кроз Хоупову студију културних разлика само понекад осјетимо јаоке болне истине – писац вјеродостојно приказује стање у данашњој Енглеској са свим њеним растућим проблемима: расном нетрпељивошћу, класном подијељеношћу, неумјереним досељењем становника бивших колонија, отуђењем, насиљем међу младом популацијом, лицемјерјем које је пратилац и свакодневних ситуација, али и догађаја од друштвеног и националног значаја, специфичним односима између мушкараца и жена, а све чешће и између мушкараца и мушкараца, затим непрежаљеним губитком колонијалне моћи, па чак и симболичном улогом краљевске породице.

На основу свега реченог, Хоупова *Најмрачнија Енглеска*, иако заогрнута плаштом хумора и ироније, није ништа мање жанровски роман „стања у Енглеској” од Курејшијевог *Буде из предграђа*. Подједнако оригинално, али и вјеродостојно, оба романа пружају увид у садашње горуће проблеме бившег царства.

Закључак

На крају, сасвим је јасно и очигледно да је Британија у другој половини 20. вијека снажно преображена. Иако је британско политичко царство нестало, његова лингвистичка владавина јача је него икада. Створено је, по свему судећи, трајније и постојаније „царство” енглеског језика. Без

обзира на то да ли ћемо енглески језик посматрати као намет за некада колонизоване народе или, у повољнијем свјетлу, као поклон британских колонизатора, он је заоставштина која је престала да буде искључиво енглеска. Књижевност коју стварају становници некада британских колонија, као и досељеници у Британију или њихови потомци, постала је главни излагач и тумач овог преображаја, а и истовремено и покретач и саставни дио процеса културних и друштвених промјена. Ови писци као и њихови романи оживјели су устаљене и помало похабане начине проучавања и категоризације књижевности која се до тада могла посматрати у контексту једнообразне националне књижевне категорије и у академским расправама и код шире читалачке публике. Управо због тога, истраживањем богатог књижевног материјала, посебно британског постмодерног романа који настаје у вишекултурној средини, не само да ће се цјеловитије сагледати неки од најзначајнијих британских романа двадесетог вијека, посебно са културолошким контекстом њиховог настанка и потоњег утицаја, него ћемо добити јаснију и разумљивију слику савременог британског друштва и културе у цјелини.

Литература

- Acheson, J. ed. (1991). *The British and Irish Novel since 1960*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Barnes, J. (2005). *Arthur & George*. London: Jonathan Cape.
- Childs, P. (2005). *Contemporary Novelists, British Fiction since 1970*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Connor, S. (2004). *The Cambridge Companion to Postmodernism (Cambridge Companions to Literature)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Head, D. (2002). *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmes, F. M. (2008). *Julian Barnes*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hope, C. (1996). *Darkest England*. London: Macmillan.
- Kureishi, H. (1991). *Buddha of Suburbia*. London: Faber Faber Inc.
- Shaffer, B. (2006). *Reading the Novel in English 1950-2000*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Stein, M. (2004). *Black British Literature, Novels of Transformation*. Columbus, Ohio: The Ohio State University.

Olivera Petrović-Tomanić

THE QUESTIONS OF IDENTITY AND NATIONALITY IN THE POSTMODERN BRITISH NOVEL

Summary

*In the post-colonial era the questions of identity and nationality have become complex and difficult to determine. This is so apparent in the post-war Britain which copes with the collapse of the Empire followed by the process of national redefinition, both in terms of the international status and in terms of the population structure. Novel, and literature in general, proved to be an excellent source for research of hybrid cultural forms that have emerged in England which is constantly changing and becoming a truly multicultural. However, this is not so simple story that celebrates Britain's diversity in cultural terms. The identities of immigrants described in the post-war novels are often vulnerable, and their experiences in the new society are painful. It is usually explained by the transitional nature of the postcolonial expression in the twentieth century. Postcolonial identity should be properly understood as a process not as the arrival, while vulnerability may be explained by the hostile nature of the British and especially English society, which is usually described as insensitive and often ruthless to the goals of active multiculturalism. In such social and cultural circumstances, stereotypes and prejudices about the other nations and cultures have become inevitable, and the postcolonial concept of the "other" has reflected itself in all known forms of the racial, class, political and sexual diversities. Selected novels that give us a very vivid picture of postcolonial Britain and help us find the answers to the burning issues are *The Buddha of Suburbia* by Hanif Kureishi, *Arthur & George* by Julian Barnes and *Darkest England* by Christopher Hope.*

Key words: *identity, nationality, postmodern British novel, postcolonial concept of „otherness“.*